

YEREL HALKIN KRUVAZİYER TURİZMİ FARKINDALIĞINA YÖNELİK UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA: BODRUM ÖRNEĞİ

AN APPLIED STUDY ON LOCAL RESIDENTS' AWARENESS TOWARDS CRUISE TOURISM: THE CASE OF BODRUM

Arş. Gör. ŞEYMA BAYAZIT

Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi

sbayazit@bandirma.edu.tr

ORCID: No: 0000-0001-6940-436X

ABSTRACT

In this paper, it was aimed to examine the level of awareness of local residents toward cruise tourism with an applied study in the case of Bodrum. The study was conducted in the destination of Bodrum, which was selected as the research area of study, in 2017. The data were collected via field observations and using questionnaire. The survey study was conducted face to face with a sample of 316 participants. Using both descriptive and inferential statistics to analysis result, the SPSS was utilized. The cross-tabulation test of information and awareness variables shows that 84% of participants without cruise experience also do not know where the cruise harbor is. Furthermore, while 96% of respondents has positive approach toward tourism development, only 13% of stated that cruise tourism is a type of tourism that should be developed locally. It may derived from the findings, in general the level of awareness toward cruise tourism in Bodrum is not strong. The results of this study brings forward a proposal for gaining a different point of view for managers and planners at both sectoral and academic field who would define policies to promote cruise tourism in the destination

Keywords: Cruise Tourism, Residents' Awareness, Bodrum.

ÖZ

Bu çalışmada, yerel halkın kruvaziyer turizmine yönelik farkındalık düzeyinin uygulamalı bir çalışma ile Bodrum varış noktası örneğinde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, 2017 yılında Bodrum'da gerçekleştirilmiştir. Veriler, saha gözlemleri ve anket tekniğiyle toplanmıştır. Anket 316 kişilik bir örneklem kitlesi ile yüz-yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Verilerin, SPSS paket programından yararlanılarak, betimsel ve çıkarımsal istatistik analizleri yapılmıştır. Bilgi ve farkındalık değişkenlerinin ikili çapraz tablo testi, kruvaziyer gemi seyahati deneyimi olmayan katılımcıların %84'ünün liman yerinin nerede olduğunu bilmediğini göstermektedir. Ayrıca, katılımcıların %96'sı turizmin gelişimine olumlu yaklaşırken, sadece %13'ü kruvaziyer turizmini yerelde geliştirilmesi gereken bir turizm çeşidi olarak belirtmiştir. Bulgulara bakılarak Bodrum yerelinde kruvaziyer turizmine yönelik farkındalık düzeyinin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın sonuçları, yerel ölçekte kruvaziyer turizmi faaliyetlerini geliştirme ve destinasyonun kruvaziyer turizminden daha fazla pay almasına yönelik politikalar belirleyecek olan sektörel ya da akademik nitelikteki yönetici ve planlayıcılara ileriki çalışmaları için farklı bakış açısı sunma konusunda öneriler getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kruvaziyer Turizmi, Yerel Farkındalık, Bodrum.

GİRİŞ

Kruvaziyer turizmi; bugün, 1980'lerde olduğundan büyük ölçüde farklılıklar gösteren bir sektördür. Bu farklılıkların bazıları; gemi kapasitelerindeki hızlı büyüme, gemi içinde sunulan hizmet çeşitleri ve kalitesindeki artış, yolcu demografik yapısındaki değişim, hizmet bölümlenmesi; diğer yandan liman yerinde yapılan kara turlarındaki tematik oluşumlar olarak basitçe sıralanabilir. Dolayısıyla kruvaziyer turizmi sektörü gemilerin uğrak yaptığı liman destinasyonlarına, sektör tedarikçilerine, yerel ürün ve hizmet üreticilerine, gemi ile ilgili taraflarına (acente, tur operatörü, gemi işleteni veya armatörü vd.) farklı oranlarda ekonomik kazanç sağlamaktadır (Lekakau ve Vaggelas. 2011). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'ne göre 1980'lerden günümüze dünya çapında yolcu ve gemi sayısındaki artış doğrultusunda kruvaziyer endüstrisi, yıllık yaklaşık yüzde sekizlik bir büyüme kaydetmiştir (UNWTO, 2008). Kruvaziyer turizmi aynı zamanda dünya çapında en hızlı büyüyen turistik faaliyettir (UNWTO, 2012). Kruvaziyer turizmi sektörü dünya çapında toplam turist sayısının yüzde 1,6'sına ve toplam gece sayısının yüzde 1,9'una karşılık gelmektedir (Brida ve Zapata, 2009). 2004 yılında 13 milyon yolcu seyahat ederken 2017 yılında kruvaziyer seyahati yapan yolcu sayısı 26 milyona yakın olacağı belirtilmiştir (UNWTO, 2012; CLIA, 2016). Kruvaziyer gemi seyahati, başta Kuzey Amerikalı yolcular ve günümüzde Asyalı yolculardan oluşan farklı yolcu milliyetlerden çeşitli demografik yapıdaki turistler tarafından en fazla tercih edilen tatil türleri arasında yer almaktadır (CLIA, 2015).

Uluslararası Kruvaziyer Hatları Birliği'ne göre kruvaziyer turizminin destinasyonlara ekonomik katkısı vardır (CLIA-EU, 2015). Diğer yandan, kruvaziyer turizminin yerelde turistik aktivite kaynaklı kalabalık, sıkışıklık gibi ayrıca deniz ve çevresine kirlilik gibi çevresel olumsuz etkilerinden literatürde bahsedilmektedir (Johnson, 2002; Brida, Chiappa, Meledu ve Pulina, 2012; IREA 2016). Turist ve turizm faaliyetleri kaynaklı negatif etkiler, yerel halkın turizm algısını değiştirebilmektedir (Harrill, 2004). Kruvaziyer gemisi ile bir liman yerine bir anda binlerce yolcu iniş yapabilmektedir. Destinasyona gelen yolcuların o yerin kültürünü tanıma faaliyetlerinden biri de yerel halk ile etkileşim eğilimleridir. Gerek yolcuların yerel halkla buluşma eğilimi gerekse yerel halkın turizm ve turist algısının değişkenliği göz önüne alındığında bir kruvaziyer destinasyonunda yolcu ile karşılaşma potansiyeli olan halkın, kruvaziyer turizmne yönelik farkındalık ve bilgi seviyesinin, tutum ve davranışlarını etkileyen bir etken olabileceği düşünülmektedir.

Kruvaziyer turizminin yereldeki yansımalarını yöre sakinlerinin algı, tutum ve davranışlarını araştırarak keşfetmeyi amaçlayan, literatür araştırması bölümünde bahsedilen, önceki akademik çalışmalarda yerel halkın

krvaziyer turizmüne yönelik farkındalık ve bilgisinin var olduğu varsayılmış görünmektedir. Oysa, kişisel değerlendirmede bulunan yerel halk, eğer krvaziyer turizminin yerel dinamiklerini tanımıyor, yolcular ile karşılaşmıyor ve liman sahasında çevresinde sosyal faaliyetlerde bulunamıyorsa; bu durumda doğru bir algı geliştirilememesi olasıdır. Buradan yola çıkılarak, bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak öncelikle yerel halkın krvaziyer turizmüne yönelik farkındalık ve bilgi düzeyini keşfetmek amaçlanmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Yerel halk ve ziyaretçiler arasındaki ilişki ve gelişen turizmin toplulukları nasıl etkilediği konusunda geniş bir literatür bulunmaktadır (Harrill, 2004). Bununla birlikte, yapılan literatür taramasından krvaziyer gemi seyahati endüstrisinde yerel ölçekte sosyal çalışmalar oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Krvaziyer turizmiyle ilgili çalışmalar ağırlıklı olarak krvaziyer turizminin ekonomik boyutlarına dikkat çekmektedir (Radley, Braun, James, Xander ve Kenneth, 2002; Guerrero, Selva ve Mediana, 2008; Pratt ve Blake, 2009; Chase ve Alon, 2011). Bunun yanı sıra son yıllarda sosyal ve kültürel etkilere yönelik çalışmalar sınırlı da olsa yapılagelmektedir (MacKay ve Kerstetter, 2005; Gibson ve Bentley, 2005; Brida ve Zapata, 2009).

Barselona gibi gelişmiş krvaziyer destinasyonlarında, yoğun sezon zamanlarında bir anda kente on binlerce yolcunun geldiği gözlenmektedir. Bu durum, şehrin krvaziyer kaynaklı ekonomisini canlandırır da, şehir içinde yolcu ve araç trafiği kaynaklı olumsuz etkilere sebep olmaktadır (IREA, 2016). Çünkü turizm kaynaklı kalabalık, yerel halkın rutinini bozarak onları rahatsız edecek seviyeye ulaşabilmektedir (Long ve Wall, 1996). Gelişmekte olan liman yerlerinde yapılan farklı bir çalışmada ise yerel halkın istihdam, ekonomik canlılık gibi krvaziyer turizmi kaynaklı olumlu ekonomik etkilerden dolayı krvaziyer turizminin gelişiminden memnun oldukları belirtilmektedir (Brida ve Zapata, 2009). Sonraki çalışmalarında, Brida vd. (2012), yerel halkın krvaziyer turizmüne yönelik genel tutumlarının olumlu olmasına rağmen çevresel açıdan olumsuz etkilerinin farkında oldukları bulgusuna ulaşmıştır. Dolayısıyla, krvaziyer turizminden elde edilecek sosyo-ekonomik kazancın artırılmasına ve olası olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç olduğu sonucuna varılabilir.

Krvaziyer alanında yapılan akademik çalışmaların büyük bir kısmı endüstrinin küresel ve bölgesel ölçekte ekonomik katkıları üzerine yoğunlaşmaktadır (Dwyer ve Forsyth, 1998; Wood, 2000; Marti, 2003; Dwyer, Douglas ve Livaic, 2004; Gibson ve Bentley 2005). Krvaziyer

Yerel Halkın
Krvaziyer Turizmi
Farkındalığına
Yönelik Uygulamalı
Bir Çalışma:
Bodrum Örneği

endüstrisinin ekonomik katkıları çeşitli olmakla birlikte, özetle temelde gemi kaynaklı ve destinasyon kaynaklı olmak üzere iki tip katkıdan söz edilebilir.

Kruvaziyer sektörünün ekonomi katkısını değerlendiren çalışmalara oranla daha az karşılaşılsa da, kruvaziyer turizminin sosyal ve çevresel etkileri alanında da akademik çalışmalara rastlanmaktadır (Klein, 2007; Butt, 2007; Brida ve Zapata, 2009). Diğer yandan, kruvaziyer turizmi faaliyetlerinin, diğer turistik faaliyetlere göre destinasyona daha fazla ekonomik katkı sağlamasından dolayı, olası olumsuz etkilerinin göz ardı edilebilir düzeyde olduğu belirtilmektedir (Jaakson, 2004; Perucic ve Puh, 2012).

Kruvaziyer destinasyonlarında yaşayan halkın kruvaziyer hakkında farkındalık ve algısına yönelik akademik çalışmaların sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Turizmin gelişmesinin sosyal etkileri kapsamında yöre halkına yönelik çalışmalardan bazıları: İngiltere'nin iki farklı kırsal bölgesindeki turistik gelişmelerin, orada yaşayanlar tarafından nasıl anlaşıldığına yönelik olan uygulamalı bir çalışma (Ryan, Scodland ve Montgomery, 1998); kruvaziyer turizminin gelişiminin bölgeye etkisi konusunda önemli bir destinasyon olan Sicilya halkının algısını ölçmeye yönelik yapılan nitel araştırma (Brida vd., 2012); kruvaziyer turizminin ekonomik etkilerinin büyük oranda yöre halkının olumlu algısıyla sonuçlanan bir etkisi olduğunu belirtirken, kruvaziyer turizmi faaliyetlerinin bölgede istihdamı arttırdığı ve finansal anlamda önemli katkıları olduğu gibi olumlu yönlerinin yanında olumsuz etkilerinin de varlığını tartışan çalışma (Gibson, 2008) olarak sıralanabilir. Ryan vd.'ne (1998) göre turizmin gelişiminde yerel halkın algısı ve tutumunun etkisi vardır. Massimo ve Eleonora (2012), konuya farklı bir boyut kazandırarak turizmin gelişiminde sosyo-kültürel anlamda yerel halk ile potansiyel büyümenin iki yönlü bir ilişki içinde olduğunu vurgulamaktadır. Özetle, genel anlamda turizmin sosyal etkileri kapsamında yapılan birçok çalışmaya rağmen, literatürde niş bir alan olan kruvaziyer turizminin yerel ölçekte, sosyal boyuttaki etkisine yönelik akademik çalışmalar yetersizdir (Brida ve Zapata, 2009). Yapılan bu çalışmanın amacı, bir kruvaziyer turizmi destinasyonu olan Bodrum'da yerel ölçekte kruvaziyer turizmi farkındalığını anlamaya yönelik, yerel halkın demografik yapısı ve turizme bakış açısının bir anket taraması ve saha gözlemleriyle birlikte incelenerek keşfedilmesidir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Uygulamalı araştırma niteliğindeki bu çalışmada, tarama araştırmasına yönelik yerinde gözleme dayalı yüz-yüze anket tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırma yeri olarak seçilen sahada, 2017 yılında, kruvaziyer sezonunda gerçekleştirilen gözlemler neticesinde yolcuların en fazla zaman geçirdikleri mekanlar, halk ile etkileşim durumları gibi tarama araştırmasının

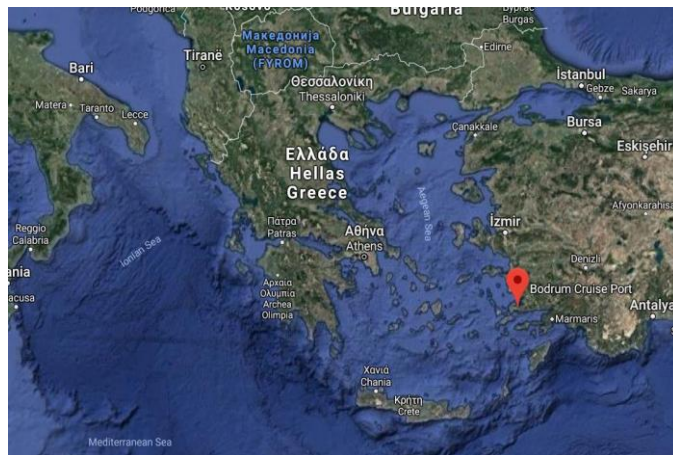
yürütülmesini etkileyebilecek koşullar önceden tespit edilmiştir. Sahada, 13 Haziran 2017 ve 5 Eylül 2017 tarihlerinde Bodrum Kruvaziyer Limanı'na yanaşan iki kruvaziyer gemisinden inen küçük turist grupları, gittikleri mekanlar, yaptıkları alışveriş ve halka adres gibi bilgi sorma durumlarıyla ilgili bilgi sahibi olmak amacıyla uzaktan incelenmiştir. Limandan aynı anda ayrılan 3-5 kişilik gruplardan toplam yedi yolcu grubu izlenmiştir. Sezonda yapılan yolcu gözlemine ek olarak yaklaşık 50 yöre sakini ve Çarşı içi esnafından on kişi ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yapılandırılmamış olup, buradaki amaç; Kasım 2017 ayı içinde yapılması planlanmış olan anket sorularına hazırlık yapılması, genel olarak kruvaziyer ile ilgili kişilerin ne kadar bilgi sahibi olduklarının keşfedilmesi ve bu konuya yaklaşımlarının öğrenilmesidir. Saha gözlemlerine dayanarak hazırlanan anketler, 2017 Kasım ayı içinde her gün en az 10 kişi ile görüşülerek uygulanmıştır.

Çalışma Alanı

Önemli bir turizm beldesi olan Bodrum, aynı zamanda bir liman kentidir. Belde, kruvaziyer alanında ise butik nitelikte uğrak işlevi gören bir kruvaziyer limanına sahiptir. Aynı anda iki kruvaziyer gemisinin yanaşması olası olan limanda yanaşma yeri uzunluğu maksimum 340 metre uzunluğundaki gemiler için uygundur (Global Ports, URL). Türkiye'nin Güney Ege Bölgesi'nde, Gökova Körfezi'nin girişinde ve Kos Adası'nın karşısında, önemli bir coğrafi konumda (Şekil-1) bulunan Bodrum Yarımadası, denizcilik ve turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği önemli bir yerleşim yeridir. Kruvaziyer limanı konum olarak şehir içindedir. Limandan şehir merkezine (Meydan'a) olan mesafe yürüme mesafesi (yaklaşık iki kilometre) olarak değerlendirilebilir.

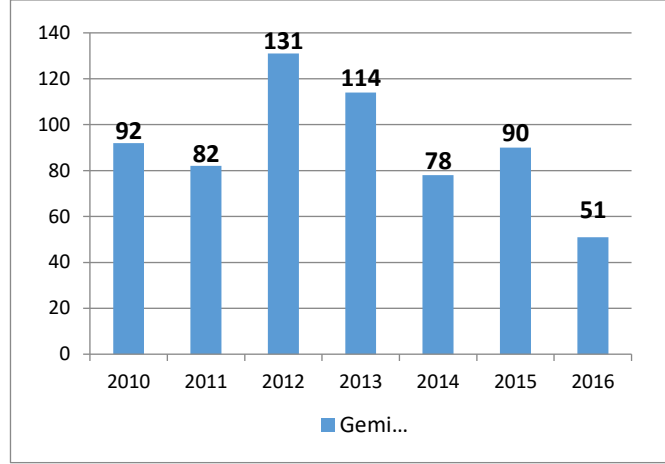
Yerel Halkın
Kruvaziyer Turizmi
Farkındalığına
Yönelik Uygulamalı
Bir Çalışma:
Bodrum Örneği

• 155

Şekil-1: Bodrum'un Coğrafi Yeri (google.maps)

Kruvaziyer turizm potansiyeline de sahip olan Bodrum'da mevcut kruvaziyer limanına 2010-2016 yılları arasında yıllık ortalama 91 modern kruvaziyer gemisi yanaşmıştır (Global Ports, URL). Grafik-1'de çalışma alanını ziyaret eden gemilerin yıllara göre dağılımı gösterilmektedir (Global Ports, URL).

Şeyma Bayazıt,
1 (2) 2017

• 156

Grafik-1: Bodrum Kruvaziyer Limanı'na gelen kruvaziyer gemi sayısı (2010-2016).

Grafik-1 göre, Bodrum'da bir kruvaziyer turizmi potansiyelin varlığından söz edilebilir. Bodrum'a en sık gelen kruvaziyer gemileri tek seferde bir destinasyona 2.000'i aşkın ayda yolcu getirmektedir. Gelen gemilerin yolcu milliyetleri oldukça çeşitli olsa da, gemilerle ağırlıklı olarak Alman, Hollanda ve İngiliz uyruklu yolcuları gelmektedir. Dolayısıyla, Bodrum, kruvaziyer turizminin sosyo-kültürel ve ekonomik, çeşitli boyutlarda etkisini yaşamaktadır.

Anket Tasarımı

Çalışmada kullanılan soru ve ifadelerin tasarımı, sahada yapılan gözlem ve incelemeler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Anket soruları tasarlanırken yanıtlayıcıların düşüncelerini keşfetme odaklı sorular seçilmiştir. Büyük bölümü yapılandırılmış olan anket soru ve ifadeleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Soru tasarımındaki temel amaç yerel halkın kruvaziyer turizmi farkındalığının demografik yapıları ve turizme bakış açıları ile birlikte ölçülmesidir. Şekil bakımından anket, başta demografik sorular olmak üzere katılımcılara birbirinden farklı toplam 13 soru ve ifadeden oluşmaktadır (Tablo 1). Anket soruları ve ifadeler üç temel kategoriye ayrılmaktadır: (a) Demografik sorular (D); (b) Bilgi ve farkındalık seviyesini belirleme soruları (BF); (c) Turistlere ve turizmin gelişmesine yönelik tutumu ölçen soru ve ifadeler (TD-TG).

Tablo 1: Anket Soruları

Sorular	Yanıt Seçenekleri ve Ölçek
D1 Cinsiyet	Kadın/Erkek
D2 Yaş	Sıralı aralıklı seçenek (46-55; 56-65 gibi)
D3 Çalışma Durumu	Çalışan/Emekli
BF1 Daha önce bir kruvaziyer gemi seyahatine çıktınız mı?	Evet/Hayır
BF2 Bodrum'da bir kruvaziyer limanı var mıdır?	Evet/Hayır/Bilmiyorum
BF3 Bodrum Kruvaziyer Limanı'nın yerini biliyor musunuz?	Biliyorum/Bilmiyorum
BF4 Kruvaziyer turizminin Bodrum için önem seviyesi sizce nedir?	Düşük/Orta/Bilmiyorum/Orta üzeri/Yüksek
BF5 Kruvaziyer turizminin Bodrum'a faydası sizce ne düzeydedir?	Düşük/Orta/Bilmiyorum/Orta üzeri/Yüksek
TD1 Turistler adres sorduğunda yardımcı olurum.	Hiç katılmıyorum/Az katılıyorum/Kısmen katılıyorum/Çok katılıyorum/Tamamen Katılıyorum
TD2 Turistlerle rahatlıkla iletişime geçerim.	Hiç katılmıyorum/Az katılıyorum/Kısmen katılıyorum/Çok katılıyorum/Tamamen Katılıyorum
TD3 Genel anlamda turistler beni rahatsız etmez.	Hiç katılmıyorum/Az katılıyorum/Kısmen katılıyorum/Çok katılıyorum/Tamamen Katılıyorum
TG1 Bodrum'da turizmin gelişmesini istiyor musunuz?	Evet/Hayır
TG3 Bodrum'da hangi turizm çeşidinin gelişmesini istersiniz?	Yapılandırılmamış

D: Demografik sorular; BF: Bilgi ve farkındalık soruları; TD: Tutum ifadeleri; TG: Turizmin gelişimi hakkındaki sorular

Katılımcılara yöneltilen sorular ve ifadeler katılımcıların demografik karakteristiklerini, kruvaziyer turizmi ile ilgili bilgi ve farkındalıkları, genel olarak turizm ve turistlere karşı tutumlarına yönelik soruları ve ifadeleri

Yerel Halkın
Kruvaziyer Turizmi
Farkındalığına
Yönelik Uygulamalı
Bir Çalışma:
Bodrum Örneği

Şeyma Bayazıt,
1 (2) 2017

• 158

içermektedir. Demografik karakterler cinsiyet, yaş, çalışma durumu hakkında kapalı cevap seçeneklerine sahip sorulardır. Bilgi ve farkındalık kategorisindeki sorular katılımcıların yaşadıkları yerde gerçekleşen kruvaziyer turizmi hakkında bilgisini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu kategoride kruvaziyer limanının varlığı ve yerinin bilinirliği soruları (BF2, BF3) “evet/hayır” ve “bilmiyorum” yanıt seçeneklerini içermektedir. Kruvaziyer turizminin yerel halk için önem ve fayda derecesinin sorulduğu iki set soru ile (BF4, BF5) önem ve faydası düzeyinin sıralanması amaçlanmış olsa da; cevap seçeneklerine, yanıtlayıcının durumla ilgili bilgisinin olmadığı zamanlarda cevaplardan kendine uygun olmayanı seçmek zorunda kalmaması için “bilmiyorum” seçeneği eklenmiştir. Ayrıca, yanıtlayıcının daha önce bir kruvaziyer gemi seyahati deneyimine sahip olma durumu da katılımcıların yerelde kruvaziyer turizmi farkındalığı ile ilişkilendirilebilecek bir özellik olarak düşünülmüştür. Tutum ve davranış ifadeleri ise; katılımcıların turistlere karşı yaklaşımını tespit etmeye yöneliktir. Son iki soru turizm gelişmesi ile ilgilidir. Burada, katılımcılara yerelde turizmin gelişmesini isteyip istemedikleri ile ilgili bir soru yöneltmiş olup, eğer yanıt “evet” ise katılımcıların hangi tip turizm çeşidinin yerelde daha fazla gelişmesini istiyor/destekliyor oldukları sorulmaktadır. Son sorunun amacı, yanıtlayıcıların yüzde kaçının kruvaziyer turizmini işaret edeceğinin anlaşılması olduğundan dolayı soru yapılandırılmamıştır. Yanıtlayıcıların cevapları sözel anlamda incelenmiş ve yüzde kaçının geliştirilmesi gereken turizm çeşitleri arasında “kruvaziyer turizmi veya gemi seyahati” cevabını verdikleri tespit edilmiştir.

Örneklem ve Veri Toplama

Zaman kısıtı dikkate alınarak, araştırma alanı olarak seçilen liman çevresinde yaşayan, çoğunlukla şehir merkezinde zaman geçiren yöre sakinleri arasından erişilebilir olan ve araştırmaya vakit ayırabilen katılımcılarla anket uygulaması planlanmıştır. Araştırma yerinde en az beş yıldır ikamet eden ve 18 yaşından büyük katılımcılar seçilmiştir. Toplamda 316 anket analiz edilebilir biçimde toplanmıştır. Örneklem oluşturma tekniği, mevcut zaman ve mekan kısıtlarına yönelik uygun ve erişilebilir en yüksek örneklem hacmine ulaşılması hedefine dayandırılmıştır.

Veri Analizi

Çalışmada elde edilen veriler SPSS.22 istatistik paket programında analiz edilmiştir. Veriler istatistiksel olarak betimleyici (tanımlayıcı) ve çıkarımsal olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda, tanımlayıcı olarak, kategorik, sıralama, ölçek soru ve ifadelerin sıklığı analiz edilmiştir. Beşli Likert Ölçeği'ne göre ölçülen tutum ifadelerinin daha sonra tutarlılık katsayısı hesaplanarak güvenilirlik analizi yapılmıştır.

BULGULAR

Demografik Bulgular

Betimleyici istatistik olarak katılımcıların demografik soruların analiz bulguları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Yaş, Cinsiyet ve Çalışma Durumu Frekans/Sıklık Analizi

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Erkek	134	42,4
Kadın	182	57,6
Toplam	316	100
Yaş	Frekans	Yüzde
36-45	49	15,5
46-55	61	19,3
56-65	133	42,1
66 ve üstü	73	23,1
Toplam	316	100
Çalışma Durumu	Frekans	Yüzde
Çalışan	192	60,8
Emekli	124	39,2
Toplam	316	100

Araştırmaya katılan 316 yanıtlayıcının %57’si kadın, %42’si erkektir. Katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde %65’inin 55 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Herhangi bir işte çalışanların oranı %61 olarak bulunmuştur.

Bilgi ve Farkındalık Bulguları

Kruvaziyer limanının varlığı ve yeri hakkındaki sorular ile katılımcıların daha önce kruvaziyer tatiline çıkıp çıkmadığını soran bilgi ve farkındalık ile ilgili sorulara; ayrıca, kruvaziyer turizminin önemi ve yerele katkısı ile ilgili algısını anlamaya yönelik sorulara verdikleri yanıtlar incelendiğinde katılımcıların büyük bir kısmının bilgi ve farkındalık düzeyinin düşük olduğu anlaşılmıştır.

Yerel Halkın
Kruvaziyer Turizmi
Farkındalığına
Yönelik Uygulamalı
Bir Çalışma:
Bodrum Örneği

Araştırmaya katılanların büyük bir oranının (%80) daha önce hiç kruvaziyer gemi seyahatine katılmadıkları görülmektedir (Tablo 3). Bu oran, katılımcıların kruvaziyer turizmi ile ilgili farkındalık ve bilgi düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %88'i Bodrum'da bir kruvaziyer liman olduğunu bilmesine rağmen, %67'sinin Bodrum Kruvaziyer Limanı'nın nerede olduğunu bilmediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Bilgi ve farkındalık değişkenlerinin frekans ve yüzde analizlerine ilişkin bulgular Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Kruvaziyer Turizmi Farkındalık ve Bilgi Bulguları

Daha önce bir kruvaziyer gemi seyahatine çıktınız mı?		
	Frekans	Yüzde
Evet	64	20,3
Hayır	252	79,7
Toplam	316	100
Bodrum'da bir kruvaziyer limanı var mıdır?		
	Frekans	Yüzde
Evet	278	88
Bilmiyorum	38	12
Toplam	316	100
Bodrum Kruvaziyer Limanı'nın yerini biliyor musunuz?		
	Frekans	Yüzde
Biliyorum	104	32,9
Bilmiyorum	212	67,1
Toplam	316	100

Bilgi ve farkındalık sorularının ikili çapraz tablo testi, daha önce bir kruvaziyer gemi seyahatine çıkmayan yolcuların %84'ü (212 kişi) gibi büyük bir bölümünün liman yerinin nerede olduğunu bilmediklerini; ayrıca, kruvaziyer limanın varlığının farkında olan katılımcıların da %68'inin (188 kişi) mevcut kruvaziyer liman yerini tam olarak bilmediklerini göstermektedir. Özetle, Tablo 3'teki bulgulara göre liman yeri ve çevresinde yaşayan katılımcıların

krvaziyer turizmine yönelik bilgi ve farkındalık seviyesinin düşük olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Kruvaziyer turizmine yönelik farkındalık ve bilgi durumu ve seviyesini belirlemeye yönelik diğer iki soruya yanıtlayıcıların yaklaşık yüzde 80'inin daha önce kruvaziyer seyahati yapmamış olması ve %67,09'unun mevcut kruvaziyer limanının yerini bilmediği ele alındığında, yerel halkın kruvaziyer turizmine yönelik bilgi ve farkındalık düzeyinin düşük olduğu sonucuna ulaşılabilir. Kruvaziyer turizmine yönelik bilgi ve farkındalık ile ilgili diğer iki soruya verilen yanıtların da büyük bir bölümü bilgi ve dolayısıyla farkındalık eksikliğini destekler niteliktedir.

Tablo 4'te katılımcıların yerelde kruvaziyer turizminin, önem düzeyi ve yerele faydası/katkısını sıralama düzeyi değişkenlerinin oransal ve sıklık bazında analiz bulguları yer almaktadır.

Tablo 4: Kruvaziyer Turizminin Önem Düzeyine İlişkin Bulgular

Kruvaziyer turizminin Bodrum için önem seviyesi sizce nedir?		
	Frekans	Yüzde
Düşük	12	3,8
Orta	78	24,7
Bilmiyorum	226	71,5
Toplam	316	100
Kruvaziyer turizminin Bodrum'a faydası sizce ne düzeydedir?		
	Frekans	Yüzde
Düşük	60	19
Orta	54	17,1
Bilmiyorum	202	63,9
Toplam	316	100

Bodrum örneğinde, yapılan çapraz tablo testi sonuçları, kruvaziyer turizminin yerel ölçekte önem seviyesinin ne düzeyde olduğunu "bilmiyorum" şeklinde yanıtlayan katılımcıların da %79,9'unun, kruvaziyer turizminin yerele sağladığı katkı/fayda seviyesini de bilmediklerini göstermektedir.

Yerel Halkın
Kruvaziyer Turizmi
Farkındalığına
Yönelik Uygulamalı
Bir Çalışma:
Bodrum Örneği

Katılımcıların yanıtları doğrultusunda, kruvaziyer turizminin yerel ölçekte önem düzeyinin %28,5 oranında orta ve düşük seviyede saptanması, kruvaziyer turizminin yereldeki önem düzeyi hakkında net bir bilgi vermemektedir. Çünkü katılımcıların %71,5'i kruvaziyer turizminin bölge için önem düzeyini bilmediklerini belirtmiştir.

Araştırmanın diğer önemli bir bulgusu ise Bodrum yerelinde genel olarak turizmin gelişmesi istenmektedir. Bodrum'da turizmin gelişmesini ister misiniz sorusuna "evet" yanıtını veren katılımcıların oranı %96,2'dir. Bodrum'da turizmin gelişmesini isteyen katılımcılara yöneltilen "Bodrum'da hangi tip turizm çeşidinin gelişmesini istersiniz?" yapılandırılmamış sorusuna verilen cevaplara göre "kruvaziyer turizmi", "gemi seyahati turizmi" sözcüklerini yanıt olarak söylenme sıklığı yaklaşık %13 olarak bulunmuştur.

Şeyma Bayazıt,
1 (2) 2017

Turizme Yönelik Tutum Bulguları

Bir önceki bulgular bölümünde verilen turizmin gelişimi sorularının (TG) bulguları, katılımcıların yerelde turizmin gelişmesini desteklediğini göstermektedir. Bu bölümde ise, katılımcıların yaşadıkları yeri ziyaret eden turistlere karşı yaklaşımını anlamaya yönelik sorulan üç adet ifadenin analiz bulguları gösterilmektedir. Bodrum'u ziyaret eden yolcu ve diğer turistler ile ilgili verilen ifadeler katılımcıların verdiği yanıtların ortalama, standart sapma, basıklık ve çarpıklık değerleri Tablo 5'te yer almaktadır.

• 162

Tablo 5: Tutum İfadelerinin Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

	Betimleyici İstatistikler						
	N	Ort.	s.s.	Çarpıklık	Basıklık		
	İstatistik	İstatistik	İstatistik	İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Turistler adres sorduğunda yardımcı olurum	316	4,1266	0,70133	-0,847	0,137	1,456	0,273
Turistler rahatlıkla iletişime geçirim	316	4,1456	0,60502	-0,077	0,137	-0,365	0,273
Genel anlamda turistler beni rahatsız etmez	316	4,1899	0,61877	-0,146	0,137	-0,518	0,273
Toplam	316						

Tablo 5'te yer alan değerlere göre, her bir ifadeye verilen yanıtların ölçek ortalaması dördün üzerindedir. Yani, katılımcılar ifadelerine katılmaktadır. Bunun anlamı katılımcıların turistlere veya yolculara karşı genel olarak olumlu bir yaklaşıma sahip olduğudur. Çarpıklık ve basıklık değerleri, her bir ifade için genel olarak -1,5 ile + 1,5 arasındadır. Bu sonuca göre ifade değerleri normal dağılıma uymaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2001).

Tutum verilerinin basıklık ve çarpıklık değerleri normallik testini geçmesi için gerekli aralıklar arasında bulunmasından dolayı ifade değerleri normal dağılıma uymaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2000; George ve Mallery, 2003). Tutum ifadelerine, çıkarımsal istatistik bazında güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Analiz 316 kişinin katılımıyla elde edilen üç adet tutum ifadesine uygulanmıştır.

Tablo 6: İfadeler Arası Korelasyon Matrisi

İfadeler arası Korelasyon Matrisi ve Toplam İstatistik					
	Turistler adres sorduğunda yardımcı olurum.	Turistlerle rahatlıkla iletişime geçirim.	Genel anlamda turistler beni rahatsız etmez.	Düzeltilmiş İfade-Toplam Korelasyon	Cronbach's Alpha (eğer ifade silinirse)
Turistler adres sorduğunda yardımcı olurum.	1,000	,570	,647	,634	,914
Turistlerle rahatlıkla iletişime geçirim.	,570	1,000	,842	,768	,782
Genel anlamda turistler beni rahatsız etmez.	,647	,842	1,000	,831	,721

Test sonucunda verilerin genel Cronbach's Alpha'sı 0,862 'dir. Bunun basit şekilde anlamı, Tablo 6 'da gösterilen üç ifadenin % 86 oranında, değişken olma durumu, diğer bir deyişle birbiriyle tutarlılığı bulunmaktadır. Ayrıca, saptanan tutarlılık katsayısı kabul edilebilir sınırlar içindedir (Sekaran, 2000). Bununla birlikte, düzeltilmiş toplam korelasyon skoruna bakıldığında, teorik olarak birbiriyle bağlantılı bir şekilde bulunan değişkenlerin tahminen aynı şeyi ölçtüğü söylenebilir.

Yerel Halkın
Kruvaziyer Turizmi
Farkındalığına
Yönelik Uygulamalı
Bir Çalışma:
Bodrum Örneği

Saha Gözlem Bulguları

Bodrum Kruvaziyer Liman yerinde, 2017 yılı kruvaziyer sezonunda ve sezon dışında yolculara ve yerele yönelik gözlemler yapılmıştır. Yerel halkın kruvaziyer turizmine yönelik bilgi ve farkındalık düzeyini anlamak amacıyla yapılan çalışma kapsamında, Bodrum'a yoğun turizm sezonunda 13 Haziran 2017'de gelen Mein Schiff-2 gemisi ile 5 Eylül 2017 varış tarihli Mein Schiff-1 (Fotoğraf 1 ve Fotoğraf 2) gemileri ile araştırma sahası olan Bodrum'a gelen yolcular gözlenmiştir.

Sahada, yolcuların limandan ayrılmasının ardından, önceden planlanmış kara turlarına katılmaksızın, limandan bireysel veya küçük gruplar halinde ayrılan yolcuların nerelere gittikleri ile yerel sosyal yaşam içinde hareketleri genel çerçevede incelenmiştir. Yolcular genellikle şehir merkezi, çarşı, Bodrum Kale'si içi ve çevresinde vakit geçirmektedirler. Bazı yolcuların ise Antik Tiyatro, Mozole gibi önemli tarihi yapılara doğru yürüyerek ulaştığı gözlenmiştir. Yolcuların yürüyerek dolaşması esnasında yerel öğeler ile daha fazla sosyal etkileşime gireceğinden, tur yapan yolcular gözlem kapsamı dışında bırakılmıştır.

Şeyma Bayazıt,
1 (2) 2017

• 164

Fotoğraf 1: Kumbahçe Mevkii'nden Yanaşma Yerine Bakış: Mein Schiff 2 Gemisi (Şeyma Bayazıt, 13 Haziran 2017).

Fotoğraf 2: Bodrum Gemi Yanaşma İskelesi: Mein Schiff 1 Gemisi (Şeyma Bayazıt, 5 Eylül 2017).

Serbest dolaşım sonunda gemiye akşam saatlerine doğru dönüş gerçekleştiren yolcuların kısmen yerel halk ile etkileşime geçtiği söylenebilir. İncelenen yeni turist grubu arasından yalnızca bir yabancı yolcunun adres sormak için bir restoran garsonu ile görüştüğü gözlenmiştir. Yolcuların, yerel halk ile sosyal etkileşimine oldukça nadir rastlansa da, küçük hediyelik alışverişi amacıyla yolcu ve çarşı esnafı arasında kısa süreli iletişim kurulduğu gözlenmiştir.

Fotoğraf 3: Cumhuriyet Caddesi, Çarşı İçi, Alışveriş (Şeyma Bayazıt: 5 Eylül 2017).

Yerel Halkın
Kruvaziyer Turizmi
Farkındalığına
Yönelik Uygulamalı
Bir Çalışma:
Bodrum Örneği

Sahada gerçekleştirilen gözlem ve incelemelere göre, çarşı esnafı kruvaziyer turistin potansiyel ekonomik getirisinin farkındadır. Ancak, gelen yolcular arasında serbest dolaşan grupların çarşı içinde dolaştığı dikkate alındığında (Fotoğraf 3), küçük hediyelik eşyalar dışında çoğunlukla alışveriş yapmayan yolcuların yerle kayda değer bir katkı yapmadığı gözlenmiştir. Sahada yerel halk ile yapılan görüşmenin ortak noktası kruvaziyer turizminden yerelde pek fayda sağlanmadığı düşüncesidir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yerel halkın kruvaziyer turizmi farkındalığına yönelik yapılan bu araştırmada sahada gerçekleştirilen gözlemler neticesinde uygulanan anket çalışması ve istatistiki analizler sonucunda elde edilen bulgular, yerel halkın yaşadıkları yerde gerçekleşen kruvaziyer turizmine yönelik farkındalıklarının zayıf olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla turizm endüstrisinin son yirmi yıldır sürekli büyüyen özel bir dalı olan kruvaziyer turizminden yerel ölçekte alınan ekonomik payın ne oranda olduğu, yerelde nasıl ve ne seviyede sosyal etki yarattığı gibi konuların araştırılmasından önce, yerel halkın kruvaziyer turizmi faaliyetlerine yönelik farkındalığına yönelik çalışmaların önemli olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Araştırmanın temel amacı olan, yerelde kruvaziyer turizmine yönelik farkındalık ve bilgi düzeyi konusunda yapılan anket ve gözlemlerin analiz sonuçları katılımcıların farkındalık ve bilgi düzeyinin düşüklüğüne işaret etmektedir. Yerel katılımcıların çoğunluğunun Bodrum'da kruvaziyer limanın varlığını bilmesine rağmen Şehir Merkezi'ne yaklaşık iki kilometre mesafedeki Bodrum Kruvaziyer Liman yerini bilenlerin sayısının oldukça düşük olduğu bulgusu, katılımcıların Bodrum kruvaziyer limanına yönelik bilgilerinin yetersiz olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Katılımcıların büyük bir bölümünün daha önce kruvaziyer seyahatini deneyimlememiş olması farkındalık ve bilgi düzeylerinin düşük olmasını açıklayabilir. Öte yandan, Brida vd. (2012) ve IREA (2016) tarafından yapılan çalışmalara göre kruvaziyer turizminden yerel ölçekte yeterince ekonomik pay alınamaması durumu da yerel halkın farkındalık düzeyine etki edebilmektedir. Sahada yapılan gözlemler Bodrum yerinde kruvaziyer turizminden ne ölçüde ekonomik katkı sağlandığının sayısal sonuçlarını vermese de edilir düzeyde bir katkı gözlenmemiştir. Dolayısıyla, ileriki çalışmalarda fayda ve farkındalık arasındaki ilişkinin değerlendirmesi önerilebilir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların küçük bir bölümünün yerelde kruvaziyer turizminin gelişimini destekliyor olmasının birçok nedeni olabileceği gibi bu nedenlerden bir tanesini, halkın kruvaziyer turizmine yönelik bilgi ve farkındalığının olmaması veya az olması açıklayabilir. Özetle, kruvaziyere yönelik yerel farkındalık; önceden kruvaziyer veya gemi

seyahatine çıkma, yerelde kayda değer ekonomik fayda/katkı bulunması koşullarından etkilenebilmektedir. Diğer yandan, araştırılan sahada liman yakın çevresinde yerel halkın sosyalleşme olanaklarının yetersiz olması, liman yerinin bilinmemesi için bir neden olarak düşünülebilir. Yöre sakinlerinin kruvaziyer liman yeri ve çevresinde sosyalleşmelerini teşvik edecek olanakların yaratılması durumunda daha fazla kişinin kruvaziyer turizmini fark etmesi, önemsemesi sağlanabilecek olup; bu, uzun vadede kruvaziyer turizminden yerel ölçüde daha fazla pay alınmasına katkıda bulunabilecektir.

Yerel ölçekte, kruvaziyer turizminden yeterince pay alınabilmesi, bölgesel ve ulusal ölçekte alınacak payı destekler niteliktedir. Halkın kruvaziyer turizmine yönelik bir farkındalık geliştirmesi hedefi yolcular ile aralarında daha iyi iletişim ve etkileşim kurulması için bir zemin hazırlamanın ilk basamağıdır. Hedefe ulaşmak için liman yakın çevresinde kruvaziyer turizmi ilgilileri ve turizm geliştirme konusunda çalışan kamu ve özel sektör taraflarınca desteklenen sosyal etkileşim, farkındalık ve tanıtım temalı faaliyetlerin düzenlenmesi önerilebilir.

Her ne kadar turist yoğun destinasyonlarda kalabalık, kirlilik ve mevcut kaynakların bilinçsiz kullanımı gibi turizmin olumsuz etkileri olmasına rağmen yapılan çalışmada katılımcıların yanıtları, hem turizm gelişmesine hem de gelen turistlere yönelik tutum ve davranışları açısından, olumlu bir algıya işaret etmektedir. Katılımcıların turistlere yaklaşımları kruvaziyer yolcularının ziyaretleri sırasında halk ile gerçekleştirecekleri sosyal etkileşimin sağlıklı gelişimini sağlayacaktır. Yolcu-halk arasındaki bu sosyal etkileşimin sağlıklı gelişimi sayesinde liman yerine yapılan kısa süreli gemi ziyaretleri, kruvaziyer destinasyonunun yerel imajına olumlu bir katkı sağlayabilir.

Araştırma, saha gözlemleri ve anket çalışması birlikte değerlendirildiğinde evrene genellenebilecektir. Başka araştırmalarda seçilen saha ve bağlama göre farklı sonuçlar elde edebilecek olsa da bu çalışma ileriki çalışmalar için bir başlangıç olarak değerlendirilmektedir. İleriki çalışmalarda, turizm araştırmacılarına, yerel ölçekte kruvaziyer turizmine yönelik algı geliştirme ve bu algıyı ölçme sürecinde odak noktasını kruvaziyer çalışmalarına yönlendirmesi ve daha geniş örneklem gruplarında benzer çalışmaların yapılması önerilmektedir. Çünkü bu alanda gerek yerel gerek ulusal ölçekte kruvaziyer turizmini geliştirmeye yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Yalnızca akademik değil sektörel boyutta da başta yerel yöneticiler, liman ilgilileri ve diğer ilgili paydaşların yerel halk ile birlikte farkındalık, bilgilendirme ve algı geliştirme yönelik çalışmalar yapması faydalı olacaktır. Bu bağlamda, liman ve çevresinde sosyal, kültürel faaliyetler düzenlenebilir,

**Yerel Halkın
Kruvaziyer Turizmi
Farkındalığına
Yönelik Uygulamalı
Bir Çalışma:
Bodrum Örneği**

halkın da liman sahasını ve çevresini sosyal bir mekan gibi kullanmasının önu açılabilir. Böylece destinasyonu ziyaret eden kruvaziyer yolcuları kültürün önemli bir parçası olan yerel halk ile etkileşime geçme fırsatı bulurken, yöre sakinleri de kruvaziyer turizminin önemli parçası olan kruvaziyer limanını benimseyebilir. Böylece kruvaziyer limanı ile yerleşim yeri arasında görünmez bir köprü kurulabileceği düşünülmektedir

KAYNAKÇA

- Brida J. G. ve Zapata S. (2009). Cruise tourism: Economic, socio-cultural and environmental impacts. *International Journal of Leisure and Tourism Marketing*, 1(3), 205-226.
- Brida J. G., Chiappa G. D., Meleddu M. ve Pulina M. (2012). A comparison of residents' perceptions in two cruise ports in the Mediterranean Sea. *International Journal of Tourism Research*, 16(2), 180-190.
- Butt N. (2007). The impact of cruise ship generated waste on home ports and ports of call, A study of Southampton. *Marine Policy*, 31, 591-598.
- Chase G. ve Alon I. (2011). Evaluating the economic impact of cruise tourism: A case study of Barbados. *International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 131, 5-18.
- Cruise Lines International Association Europe, (CLIA-EU) (2015). Report on Contribution of Cruise Tourism to the Economies of Europe.
- Cruise Lines International Association, (CLIA) (2015). Annual Report on Global Economic Contribution of Cruise Tourism
- Cruise Lines International Association, (2016). Report on Statistics and Market in Europe.
- Cruise Lines International Association, (2016). Report 2017: Cruise Industry Outlook.
- Dwyer L. ve Forsyth P. (1998). Economic significance of cruise tourism. *Annals of Tourism Research*, 25, 393-415.
- Dwyer L., Douglas N. ve Livaic Z., (2004). Estimating the economic contribution of a cruise ship visit. *Tourism in Marine Environments*, 1, 4-12.
- Field A. (2000). *Discovering Statistical Using SPSS for Windows*. New Delphi, London: Thousand Oaks, Sage Publication.
- George D. ve Mallery P. (2003). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*. Boston: Allyn & Bacon.
- Gibson P. ve Bentley M (2005). A Study of impacts cruise tourism and the south West of England. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 20, 3-4.
- Gibson P. (2008). Cruising in the 21st century: Who works while others play? *International Journal of Hospitality Management*, 27, 42-52.
- Global Ports Holding. Port Statistics. [URL: <http://www.globalports.com.tr/ports.php?pID=6>]. (Erişim tarihi: 15 Kasım 2017).
- Guerrero J. I. F., Selva L. M ve Mediana R. P., (2008). Economic impact of Western Mediterranean leisure ports. *International Journal of Transport Economic*, 35, 251-272.

- Harril R. (2004). Residents' attitudes toward tourism development: A literature review with implications for tourism planning. *Journal of Planning Literature*, 18(3).
- IREA - Regional Quantitative Analysis Research Group (2016). Working paper on the economic impact of cruise activity: The Port of Barcelona. Research Institute of Applied Economics, 13, 30.
- Jaakson R. (2004). Beyond the tourist bubble? Cruise ship passengers in port. *Annals of Tourism Research*, 31, 246-250.
- Johnson D. (2002). Environmentally sustainable cruise tourism. *Marine Policy*, 26(1), 261-270.
- Klein R. A. (2007). The politics of environmental activism: A case study of the cruise industry and the environmental movement. *Social Research Online*. 12. (URL: <http://www.socresonline.org.uk/12/2/klein.html>, erişim tarihi: 10.03.2015 14:43.).
- Mackay Y. C. ve Kerstetter D. (2005). An exploration of cruise ship space, group tour behavior, and social interaction. *Journal of Travel Research*, 43(4).
- Lekakou M. B. ve Vaggelas G. K. (2011). The Economic Impact of Cruise Local Economies. The Case Of Island. Athens Tourism Conference, 2-3 February 2011, Athens, Greece.
- Long V. ve Wall G. (1996). Successful tourism in Nusa Lembongan, Indonesia? *Tourism Management*, 17 (1), 43-50.
- Marti B.E. (2003). Trends in the world and extended-length cruising (1985-2002). *Marine Policy*, 28, 199-211.
- Massimo C. ve Eleonora G. G. (2012). The Ambivalent Zone Between Sea and City – A New Approach to Collective Spaces Based on Maritime Identity of The Cities by the Sea. Urban Cultures Conference 6-7 Aralık 2012, Lizbon.
- Perucic D. ve Puh B. (2012). Attitudes of citizen of Dubrovnik towards the impact of cruise tourism on Dubrovnik. *Tourism And Hospitality Management*, 182, 213-228.
- Pratt S. ve Blake A. (2009). The economic impact of Hawaii's cruise industry. *Tourism Analysis*, 14(3), 337-351.
- Radley B., Braun B., James A., Xander ve Kenneth R. W. (2002). The impact of the cruise industry on a region's economy: A case study of Port Canaveral, Florida. *Tourism Economics*, 8 (3), 281-288.
- Ryan C., Scodland A., ve Montgomery D. (1998). Resident attitudes to tourism development - A comparative study between the Rangitikei, New Zealand and Bakewell, United Kingdom. *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 4 (2), 115-130.
- Sekaran, U. (2000) *Research Methods for Business: A Skill Business Approach*. New York: John Wiley & Sons.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics*. (4), Boston: Allyn & Bacon.
- United Nations World Trade Organization (2008). *Cruise Tourism – Current Situation and Trends*. Madrid, Spain.
- United Nations World Trade Organization (2012). *Cruise Tourism – Current Situation and Trends in Asia and Pasific*. 25, 28
- Wood R. E. (2000). Caribbean cruise tourism, globalization at sea. *Annals of Tourism Research*. 2, 345-370.